

KUGLICS GÁBOR

A püspöktamási KALOT- és KALÁSZ-szervezetek

Püspöktamási a mai Püspökmolnári egyik elődközsége, amely 1929-ben jött létre Rábapüspöki és Rábaszenttamás egyesítésével. Önálló életet csak 20 évig élhetett, ugyanis 1948-ban összevonták a szomszédos Rábamolnárral, az így született nagyközség 1949-ben a Püspökmolnári nevet kapta.¹ A katolikus templom, a plébániaház és a katolikus (továbbá az evangélikus) elemi iskola – amelyek Szenttamáson álltak – azonban összekötötte ezeket a szomszédos falvakat.

A két világháború közti korszakban e kisközségekben – mind a szakirodalom, mind a korabeli újságcikkek, mind a még élő idősek visszaemlékezése alapján – gazdag egyesületi élet folyt. 1931-ben az alábbi formális egyletek működtek: Püspöktamásiban Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Levente Egyesület, Polgári Lövészegylet és Gazdakör, Rábamolnáriban pedig Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Levente Egyesület és Lövészegylet. Később ehhez csatlakozott a helyi KALOT és a KALÁSZ.² (Szerepel még a forrásokban a katolikus iskolás gyerekeket összefogó Szívgyárda, illetve az evangélikus gyülekezeten belül működő egyletek, de ezek formalizáltságáról nincs tudomásom.)

Ennek a virágzó kulturális–közösségi életnek a leglátványosabb, legismeretesebb eleme a színjátszás volt. Erről az 1960–1970-es években vezetett községi Falukrónika szerzője így írt: *„Községünkben a legrégebb népművelési forma a színjátszás volt. Minden téli estén összejöttek a fiatalok eleinte az iskola tantermében, később [1948 után – KG] a kultúrotthonban, és évente megtanultak, bemutattak egy-egy háromfelvonásos színművet vagy több egyfelvonásos darabot. Ez volt a legfőbb szórakozásuk, szabadidejük nagy részét erre fordították. Szívesen csinálták, sőt megtiszteltetésnek vették, ha valakit alkalmasnak vélték és felkérték a szereplésre. Sok tehetséges fiatalot ismert meg a közönség, akik a mű mondanivalóját érdeklődően, jó hanggal, beszéd- és mozgáskultúrával tették érthetővé, közben szórakoztatták, kacagásra készítették a munkában elfáradt dolgozó falusi embereket. E fiatalokat szerették, kedveltek és népszerűek voltak a faluban. A művek megtanítása több lelkes, közösséget szerető és érte dolgozni tudó ember nevéhez fűződik.”³*

Az egyesületek között – különösen a kulturális életben – meghatározó szerepet játszottak a katolikus legények és leányok szervezetei, azaz a helyi KALOT és a KALÁSZ. A jelen tanulmányban e két egyesület tevékenységét próbálok apró mozaik-

1 Kovacsics József: Magyarország történeti statisztikai helységnevtára. 4. Vas megye. Bp., 1993. 257–258., 266–269. p.

2 A magyarországi egyesületek címtára a reformkortól 1945-ig. Vidéki egyletek és körök. Szerk. Pór Edit. Bp., 1988. 3. köt. 264. p.; Vas vármegye és Szombathely megyei város általános ismertetője és címtára az 1931–32. évre. Főszerk. F. Szabó Géza; szerk. Gyulay Sándor, Rexa Dezső. Bp., [1931.] 476–479. p.

3 Falukrónika. Kartondobozban található, rajzlapokra írt, összefűzetlen kézirat beragasztott képekkel és újságcikkekkel a Püspökmolnári Könyvtárban (továbbiakban: PK Falukrónika). Szerzők, oldalszám és keletkezési év – kb. 1960 és 1975 között – nélkül.

kokból összerakni. Az „apró” jelzőt szó szerinti értem: gyakran cím nélküli, rövid újságcikkek, egymondatos naplóbejegyzések jelentik ezeket a puzzle-darabkákat.

Az egyletek létrejötte és vezetői

1935-ben jött létre a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Titkársága – 1938-tól: Testülete, rövidítve: KALOT –, amely szervezet a földművesek és földmunkások legényegyleteit országosan fogta egybe. Célja a krisztusibb ember, a műveltebb falu, az életerős nép érdekében az agrárifjúság szellemi, anyagi támogatása, összefogása, érdekvédelme. A központ folyóiratokat és könyveket adott ki, jelvény készített, a helyi szervezeteket színdarabokkal, előadások anyagával látta el, lelki gyakorlatokat szervezett. A szervezet jelvénye: fehér pajzson egy piros kereszt alakú kard, amit búzakalász ölel át, felette pedig zöld mezőben aranybetűkkel a K.A.L. rövidítés olvasható.⁴

A KALOT helyi szervezetét Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletnek hívták, amelynek egyházi elnöke mindig a helyi pap, világi elnöke választott földműves vagy tanító, az ifjúsági elnök pedig rendszerint népfőiskolát végzett parasztleány volt. A helyi egyletvezető legényeket önkéntes jelentkezés és egyházközségi ajánlás alapján tanfolyamokon képezték. Női párja KALÁSZ névvel működött.⁵

Püspöktamasiból csak viszonylag későn, 1941. március 15-ről maradtak fenn iratok az egylet megalakításáról. Ez min-

den bizonyítva a plébános személyének változásával függött össze. Eszerint a helyi KALOT-szervezet 23 alapító taggal jött létre – ebből 13 rábamolnári lakos –, közülük a legfiatalabb legény 1925-ben, a legidősebb – a plébános – 1908-ban, majd az 1911-ben született kántortanító következett. Utóbbiakon kívül 16 földműves, két vasúti munkás, egy-egy kertész, szobafestősegéd és kocsmáros alkotta a tagságot, vagyis nem kizárólag parasztfiúkból állt az egylet. Az alakuló közgyűlésen elfogadták az Országos Testület által kibocsátott, 22 számozott oldalból álló „blanketta alapszabályt” – amelynek lényegét a plébános ismertette –, az alapszabály szellemében megalakították a helyi szervezetet és kijelentették a csatlakozásukat az Országos Testülethez, majd megválasztották a vezetőiséget.

A helyi szervezet egyházi elnöke Holpert István plébános, világi elnöke Pungor Imre kántortanító, az ifjúsági elnök Szilassy József lett. Rajtuk kívül még választottak titkárt, jegyzőt, pénztárnokot, háznagyot, két pénztári ellenőrt, kilenc tagú választmányt és öttagú számvizsgáló bizottságot.⁶ Vagyis minden alapító tag kapott valamilyen tisztséget. A belügyminiszter „a Püspöktamási–Rábamolnári Katolikus Agrárifjúsági legényegylet alapszabályait” az év végén hagyta jóvá.⁷

A kántortanítói tisztséget betöltő Pungor Imre 1935 és 1857 között tanított a faluban, így rá a ma élő idősök is emlékeznek. Szigorú, de következetes tanítónak, egyúttal pedig rendkívül jó szervezőnek írják le, aki összefogta a fiatalságot és az elemi isko-

4 Balogh Margit: A KALOT és a katolikus társadalompolitika, 1935–1946. Szerk. Glatz Ferenc. Bp., 1998. (továbbiakban: Balogh, 1998.) 60. p. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok; 23.)

5 Magyar katolikus lexikon, online változat (továbbiakban: MKL) KALOT szócikk: <http://lexikon.katolikus.hu/K/KALOT.html> (Megtekintve: 2020. december 17.)

6 Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára. Vas megyei egyesületi alapszabályok. Püspökmolnári. Püspöktamási kat. Agrárifjúsági legényegylet alapszabályai 2211/1941.

7 Napihírek. Jóváhagyott alapszabály. = Vasvármegye (továbbiakban: Vvm.), 1941. máj. 6. 5. p.

A Holpert István plébános 1941. évi beiktatásán megjelent szívgárdisták (balról) és „Kalász leányok” (!) (jobbról) a templomkertben (SZEL Ppi. Hist. dom., 1941. szeptember 28.)

lából már kimaradt kamaszokat és a fiatal felnőtteket is. 1935. évi kinevezésekor a vele szemben támasztott nevelői, kántori, valláserkölcsi elvárásokon túl ott találjuk az alábbiakat is: „iskolánkívüli népművelés, leventeoktatás, szívgárda és ifj[úsági] énekarvezetése”.⁸ A források szerint leginkább a KALOT-on belül tudott kibontakozni: színdarabok, versek betanításával, énekléssel, sőt sportolással, futballal vonta maga köré a fiúkat. A helyi KALOT-ban végzett munkája eredményeként 1944 márciusában kinevezték espereskerületi KALOT-titkárrá, a felmentését kérő Puskás Sándor vasvári tanító helyére.⁹

8 Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár. Plébániák iratai. Püspökmolnári plébánia iratai (továbbiakban: SZEL Ppi.) 9. doboz. Tanítók iratai.

9 SZEL Ppi. 1. doboz. Historia domus (továbbiakban: Hist. dom.), 1944. március 5.; Kovács József borsfai lelkész ... = Szombathelyi Katolikus Tudósító (továbbiakban: SZKT), 1944. március. 6. p. (Igaz, a folyóirat tévesen püspöknádasdi tanítónak említi.)

1946 húsvétján – addigi tevékenysége elismeréseként – Kovács Sándor megyéspüspök igazgatónak nevezte ki Pungor Imre kántortanítót. A plébános a mise után, a templomkertben adta át a kinevezést tartalmazó főpásztori leiratot. Az ünnepeltet a helybeli KALOT részéről Németh József, a KALÁSZ részéről pedig Greffer Teréz köszöntötte.¹⁰

A helyi KALOT egyházi elnöke Holpert István plébános volt. Ő 1941. január 30-án foglalta el új állomáshelyét, Püspöktamásit – ekkor még csak adminisztrátorként. A hivatalos plébánosi kinevezése fél évvel később, július 29-én érkezett meg.¹¹ Az öt fogadók között Pungor Imre kántortanítót és Bárdos Imre KAL-ifjúsági elnököt is megemlítette.¹² (Tehát már a plébános

10 SZEL Ppi. Hist. dom., 1946. április 28.

11 SZEL Ppi. Hist. dom., 1941. július 29.

12 SZEL Ppi. Hist. dom., 1941. január 30.

megérkezése előtt is létezett valamiféle katolikus legényegylet. Talán a plébános személyének változása miatt tették hivatalossá a szervezet működését? Nem tudjuk.) A plébánost ünnepélyes keretek között szeptember 28-án iktatták be, az erről szóló naplóbejegyzésben az atya az őt üdvözlők sorában a KAL-legényeket is megemlítette.¹³

1941 októberében arról értesülünk, hogy a megyéspüspök Székér Antal pápai kamarás, rábahídvégi plébános helyett a vasvári esperesi kerület KALOT-titkárává a fiatal Holpert István püspöktamási plébánost nevezte ki.¹⁴ (Érdekes, hogy a plébános ezt a kinevezést nem rögzítette az általa vezetett naplóban, miközben pl. a faluba érkezését, köszöntését, beiktatását részletesen lejegyezte.) Október 28–29-én 2 napos KALOT-igazgatói kiképzésen vett részt az atya Szombathelyen, amelyet Nagy Töhötöm jezsuita szerzetes, a KALOT országos alelnöke vezetett. Ő érezhetően hatalmas befolyást gyakorolt Holpert atyára, aki ezt írta róla: „hallgatóit valósággal elbűvölte és átvárársolta a kiváló szerzetes-atyá. Mint lelkes Kalot-isták jöttünk haza”.¹⁵

A plébános 1942 áprilisában 4 napot Érden töltött a KALOT népfőiskoláján levante vezetői kiképzésen. „Kalot és levante egymással kezefogva akarja vezetni az ifjúságot”¹⁶ – jegyezte be a plébánia naplójába. (És mivel Pungor Imre kántortanítót 1942 áprilisában kivitték az orosz frontra, a helyi KALOT-szervezet érdemi vezetése hosszú időre a plébánosra maradt.¹⁷)

Az atya természetesen másutt is szerepelt KAL-eseményeken. 1946. március 17–20. között például Bérbaltaváron

KALÁSZ-lányoknak és vezetőiknek tanfolyammal kapcsolatos lelkigyakorlatát vezette.¹⁸ Május 5-én pedig, a vasvári Szentkútnál tartott férfi zárándoklat keretében zajló műsoros ünnepségen mondott megnyitót mint espereskerületi KALOT-igazgató. Ezen egyébként a megyéspüspök és a jezsuita Kerkai Jenő, a KALOT országos elnöke is megjelent. Az esemény rendezését Balassa András egyházmegyei és Pungor Imre espereskerületi KALOT-titkárok végezték. Püspöktamásiból és Rábamolnáriból mintegy 150 férfi vett részt rajta.¹⁹

A tanítók és a plébános személyén túl a templom melletti katolikus iskolaépület is fontos szerepet játszott a KALOT/KALÁSZ életében: színdarabokat, a verses–dalos műsorokat próbálták; tanfolyamokat tartottak; itt zajlott az egyesületek programjainak szervezése.

A püspöktamási KALOT-szervezet működése

A helybeli katolikus legényegylet működésének első nyoma 1940 februárjából maradt fenn. Ekkor Vasváron 3 napos lelkigyakorlatos KAL-vezetőképző tanfolyamra került sor, amelyen a járás 14 községéből 51 fiatal jelent meg. A tanfolyam eredményes elvégzéséről oklevelet vehetett át Püspöktamásiból Bárdos Imre.²⁰ Az év végén pedig azt olvashatjuk, hogy „Püspöktamásiban 32 legény tett fogadalmat Székér Antal pápai kamarás, esp. kerületi KAL igazgató előtt. Díszgyűlésükön a legényszeplők mellett beszédet mondott Süle Ferenc káplán és Pungor Imre kántortanító.”²¹

13 SZEL Ppi. Hist. dom., 1941. szeptember 28.

14 Napihírek. A KAL igazgatói teendők alól felmentette ... = Vvm., 1941. okt. 24. 5. p.

15 SZEL Ppi. Hist. dom., 1941. október 28–29.

16 SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. április 24.

17 SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. április 17.

18 SZEL Ppi. Hist. dom., 1946. március 17–20.

19 SZEL Ppi. Hist. dom., 1946. május 5.

20 Napihírek. A vasvári esperesi kerület KAL vezetőképzőtanfolyama. = Vvm., 1940. febr. 21. 6. p.

21 Püspöktamásiban 32 legény tett fogadalmat ... = SZKT, 1940. december. 10. p.

Ahogy fentebb láttuk, 1941 márciusában lezajlott a hivatalos egyletalakítás, szeptemberben pedig a Szombathelyi Katolikus Tudósító című lap már így értékelte az addig végzett munkát: „A Püspöktamási és Rábamolnári KAL 42 taggal működik. A Döfi²² 40 példányban, a Magyar Vetés 10 példányban jár. Színdarabokat, kultúresteket rendeztek, közgyűlést tartottak. Egy legény részt vett a Népfőiskola kulturális tanfolyamán. Az őszi elinduláskor kevesen hittek az egylet komoly munkaerőjében, de kellemesen csalódtak. Az egész télen át tartó magyar nóta tanfolyam, a karácsonyi nagyszerű színelőadás és a heti gyűlések nagy sikert jelentettek.”²³ 1942 januárjában a Magyar Vetés című lapból Püspöktamásiba már 70 példány járt.²⁴

Az említett nótatanfolyam a katolikus iskolában 1941. február 9-én (vasárnap) este fél 8-kor műsoros est keretében fejeződött be. A mintegy másfél órás programot Pungor Imre kántortanító szervezte, amiben a KALOT és az iskolásgyermek is szerepeltek.²⁵ December hónapban pedig Holpert atya rendezésében a „Klárca” című színdarabot nézhette végig Rábamolnári és Püspöktamási közönsége. Ezt kilenc KALOT-tag adta elő, akiknek nevét a plébános lejegyzete: Kiss Katus, Pápai Németh Mária, Horváth Anna, Kovács Erzsébet, Sipos Irén, Nagy István, Nagy Károly, Piri Mihály, Böröcz János.²⁶

Karácsony előtt még egy eseményen találkozhatunk az egylet nevével: december 21-én Kovács Andor egyházmegyei KALOT-titkár tartott gazdasági témájú előadást az iskolában és meglátogatta a helybeli KALOT-tagokat.²⁷

1942 februárjában a Püspöktamási és Rábamolnári községek fiatalságából össze tevődő egylet farsangi műsoros táncmulatságot tartott a Számedli-vendéglőben. A műsorban egyfelvonásos színdarabokat, monológokat és vidám, tréfás jeleneteket adtak elő, a rendezői munkát a plébános végezte. A szórakozó fiatalság a késő éjjeli órákig maradt együtt.²⁸ Ezt a plébános így írta le a Historia domusban: „Kalot ifjúsági farsangi műsoros est volt előkészületül a tavaszi ker[ület]i Kalot-napra”.²⁹

De még ezt megelőzően, márciusban az egylet lelkigyakorlatára került sor Holpert István vezetésével,³⁰ majd március 14-én 44 jelöltet avatott KALOT-taggá az Actio Catholica (továbbiakban: AC) egyházmegyei titkára.³¹ Az avatás menetét részletes forgatókönyv szabályozta. Arra mindig a falu templomában került sor ünnepélyes szentmise keretében. A „Veni Sancte” élelneklése után a pap méltató beszédet mondott a fiatalság feladatáról és a legényegyleti szervezkedés fontosságáról. Ezután a legényegyleti titkár a következő szavakkal szólította meg társait: „A teljes Szentháromság dicsőségére lépjenek elő azok az ifjak, kik a ...-i Katolikus Legényegyletben akarják Krisztus Királyt szolgálni.” Majd a plébánoshoz fordult, elmondta szándékukat, amire a pap magasztos beszéddel felelt.

22 A Dolgozó Fiatalság című lap közkeletű neve. Balogh, 1998. 35. p.

23 A püspöktamási és rábamolnári KAL ... = SZKT, 1941. szeptember. 6. p.

24 A Magyar Vetés hadjárata ... = SZKT, 1942. január. 6. p.

25 Napihírek. Nóta-tanfolyam. = Vvm., 1941. febr. 11. 5. p.

26 Napihírek. Jól sikerült előadást rendezett a Rábamolnársri és Püspöktamási KALOT. = Vvm., 1941. dec. 12. 7. p.; SZEL Ppi. Hist. dom., 1941. december 7.

27 SZEL Ppi. Hist. dom., 1941. december 21.

28 Napihírek. A Püspöktamási KALOT táncmulatsága. = Vvm., 1942. febr. 15. 10. p.

29 SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. február 2.

30 Püspöktamásiban a legényegylet ... = SZKT, 1942. április. 5. p.

31 Püspöktamásiban 3 napos lelkigyakorlat ... = SZKT, 1942. április. 6. p.

Válasza végén kérdést intézett a fiatalokhoz: „Akartok-e a ...-i Katolikus Legényegylet hű tagjai lenni? (Ők válaszoltak: akarunk.) Megígéritek-e, hogy az egyesület szabályait lelkiismeretesen megtartjátok? (Megígérjük.) Akartok-e ...-i Kat. Legényegyletben katolikus életetek példájával és apostoli buzgóságtokkal embertársaitok boldogulásán is közreműködni? (Akarunk.)” Ezt követően mindannyian elmondták az ünnepélyes eskü szövegét, amit előre megkaptak és aláírtak. Az eskütétel után a pap felavatottnak nyilvánította a legényeket, és feltűzte rájuk a megáldott KALOT-jelvényt.³²

1942. június 14-én a vasvári esperesi kerület KALOT-tagjai legénynapot – tulajdonképpen egy kulturális seregszemlét – tartottak 200 fölötti résztvevővel Vasváron. Köszöntőt mondott Holpert István püspöktamási plébános, kerületi igazgató, majd Toronyi Németh István AC- és dr. Kovács Andor KALOT-titkár beszélt. A járás „intelligenciájából” megjelent Zimits József esperes, Galba Vince főszolgabíró, Székér Antal pápai kamarás, rábahídvégi plébános.³³ Az esperesi kerület egyesületei közül felléptek a vasvári, kámi, gersei, rábahídvégi és püspöktamási legények. Utóbbiak a Falu végén kurta kocsmá című vígjelenetet adták elő, nagy tetszést aratva. Vendégszerepelt a vasvári leventezenekar és vegyes dalárda. Az ünnepséget a Szombat-helyen létesítendő KALOT-népfőiskola javára rendezte Puskás Sándor vasvári tanító, kerületi KALOT-titkár és Holpert István kerületi KALOT-igazgató.³⁴

1942-ben szenteste és karácsony két napjának estéjén a „Gyimesi vadvirág” című színdarabot adták elő a fiúk – kiegészítve

szülve KALÁSZ-tagokkal –, ami „erkölcsileg, anyagilag jól sikerült”.³⁵ December 26-án, a litánia után a hívek felköszöntötték névnapja alkalmából a plébánost. A KALOT részéről Nagy Károly, a KALÁSZ képviselőjében pedig Molnár Anna adott át értékes ajándékot és tolmácsolta az ifjúság és a hívek ragaszkodását a lelkipásztor felé.³⁶

1943 januárjában három KALOT-legény – Gálos Lajos, Körhöcz György, Vámos Ernő – ment Kisunyomba az egyházmegyei KALOT-népfőiskolára 3 hetes leventegyesületi vezetőképző tanfolyamra.³⁷ Május 14-én az orosz frontról 13 hónapos szolgálat után hazaérkező Pungor Imre kántortanítót nagy örömmel fogadták a KALOT- és a KALÁSZ-tagjai. „Esti szerezénád keretében szekfű-csokorral és séta-bottal üdvözölték.”³⁸

1944. február 20-án a plébános azt jegyezte fel a naplójába, hogy „A vén bakancsos és fia, a huszár c[ímű] színdarabot játszotta a Kal és Kalász ifjúság. Nagy Károly rábamolnári Kal-legény mindenkit sirásra fakasztott a vén bakancsos szerepében.”³⁹ Március 19-én pedig „nagyon jól sikerült apák-napját rendeztünk a Szivgárda, Kalász és Kalot tagjaival”.⁴⁰

A helyi KAL-szervezetekről 1944 áprilisában azt olvashatjuk, hogy „Püspöktamásiban zászlószentelésre készül a KALOT. Zászlóalapja javára népszínművet adott elő Pungor Imre kántortanító, espereskerületi KALOT titkár betanításával.”⁴¹ A május 21-én megtartott zászlószentelésről a Vasvármegye részletesen beszámolt. (Talán azért, amit Holpert atya írt: ez volt az alig

32 Balogh, 1998. 60. p.

33 A vasvári kerület legényei ... = SZKT, 1942. július. 4. p.

34 SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. június 14.

35 SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. december 25.

36 SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. december 26.

37 SZEL Ppi. Hist. dom., 1943. január 25.

38 SZEL Ppi. Hist. dom., 1943. május 14.

39 SZEL Ppi. Hist. dom., 1944. február 20.

40 SZEL Ppi. Hist. dom., 1944. március 19.

41 Püspöktamásiban zászlószentelésre készül a KALOT ... = SZKT, 1944. április. 5. p.

KALOT- és KALÁSZ-tagok az 1944. évi zászlószentelésén. A bal szélén Pungor Imre kántortanító, az egyesület világi elnöke, középen – fehér kalapban – Pungor Imréné Sütő Mária zászlóánya (Szilasy Jánosné szül. Piri Júlia püspökmolnári lakos, egykori KALÁSZ-tag fotója)

2 hónapja kinevezett szombathelyi megyéspüspök legelső ünnepélyes útja.⁴²⁾

A tudósítás szerint Kovács Sándor püspök „udvari papja”, Süle Ferenc – korábbi püspöktamási káplán – kíséretében érkezett a községbe. A falu határában Lipp Károly járási főszolgabíró fogadta a főpásztort. Az iskola előtti díszkapunál vitéz Roszner István báró országgyűlési képviselő várta, Sely Gyula körjegyző pedig köszöntötte a püspököt, akinek egy kislány, Somogyi Erzsébet virágcsokrot adott át. A hívek sorfala között vonuló főpásztort a templom kapujában Zimits József pápai kamarás, kerületi esperes fogadta. Kovács Sándor szentmise keretében 22 legényt avatott fel a KAL-tagok sorába. Szentbeszédében

Krisztus és Lucifer zászlaját állította egymással szembe, amelyek közül a keresztes ember egyértelműen választott a keresztesléskor, bérnialáskor, a szentségek vételekor, ezután csak hűnek kell maradnia Krisztus zászlajához.

A templomi ünnepség után a szomszédos katolikus elemi iskolában köszöntötték a püspököt a helyi egyesületek és az evangélikus felekezet küldöttsége. A püspök válasza után műsoros ünnepség keretében Pungor Imréné született Sütő Mária helybeli tanítónő, Pungor Imre espereskerületi KALOT-titkár felesége – mint zászlóánya –, majd a KALÁSZ-lányok és a leventék szalagot kötöttek a zászlóra, majd megkezdődött a zászlószegek beverése. A megyéspüspök után dr. Szendy László esperes-plébános, AC-igazgató, Pungor Imréné zászlóánya,

42 SZEL Ppi. Hist. dom., 1944. május 21.

Zimits József kerületi esperes, Szekér Antal pápai kamarás, Lipp Károly főszolgabíró, Toronyi Németh István AC-titkár, Szerdahelyi Imre szolgabíró, Horváth Jordan domonkos atya, Kovács Andor népfőiskolai igazgató, öt plébános, a község vezetői, az egyesületek képviselői és a hívek vertek be zászlószegeket. Az ünnepség a Himnusszal ért véget, majd a megyéspüspök meglátogatta a tanító házaspárt és Sely Gyula körjegyzőt, a hívektől pedig a délutáni litánián köszönt el.⁴³

1944. október 15. után a hatalomra került nyilas kormányzat a KALOT-ot felszalta, így uralmuk idején a helyi szervezetek sem végeztek érdemi tevékenységet.⁴⁴ (Ennek ellenére, december 26-án Holpért István azt írta a plébánia naplójába, hogy számosan felköszöntötték a névünnepe alkalmából, ezek között a KALOT-ról és a KALÁSZ-ról is megemlékezett.)⁴⁵ A 2. világháború befejezésével azonban a mozgalom újjászerveződött, így a helyi szervezetek is működni kezdtek.

1945-ből Püspöktamásiból a KALOT kapcsán csak egy tragikus hír maradt fenn. Április 12-én a németek által felrobbantani próbált, de végül csak megrongálódott rábamolnári vasúti hídnál helyreállítási munkálatok folytak, amelynek szünetében több helybéli fiatal elkezdett szétszerelni egy korábban talált páncélöklöt. A hadianyag azonban éles volt, és felrobbant. Kranczl István rábamolnári legény azonnal, a püspöktamási Borsos Antal kb. fél óra múlva meghalt, Kovács István és Sipos László püspöktamási lakosok életveszélyesen megsérültek, de Szombathelyre szállítás, illetve műtét közben ők is elhunytak.

A püspöktamási KALOT-tagjai 1944-ben a Kovács Sándor megyéspüspök által felavatott zászlóval (SZEL Ppi. Hist. dom., 1944. május 21.)

Mind a négyen a KALOT tagjai voltak.⁴⁶ Közös temetésükre április 14-én került sor, ahol nagy tömeg kísérte őket utolsó útjukra. A legényegylet tagjai zászlóval vonultak ki a temetésre.⁴⁷

1946-ban nyugodtabban indult az év. Február 20-án este KALOT-tanfolyam kezdődött a vasvári esperesi kerület legényeinek a püspöktamási katolikus elemi iskolában. A lelkigyakorlatot Balassa András egyházmegyei KALOT-titkár vezette,

43 Napihírek. „KAL” zászlót szentelt a megyéspüspök Püspöktamásiiban. = Vvm., 1944. máj. 24. 5. p.

44 MKL KALOT szócikk: <http://lexikon.katolikus.hu/K/KALOT.html> (Megtekintve: 2020. december 17.)

45 SZEL Ppi. Hist. dom., 1944. december 26.

46 SZEL Ppi. Hist. dom., 1945. április 12.; PK Falukrónika.

47 SZEL Ppi. Hist. dom., 1945. április 14.

a szentbeszédet Holpert atya mondta. 22 községből 71 legény vett részt rajta. Szállásuk és étkezésük a helybeli KALOT-tagoknál volt.⁴⁸ A tanfolyam 24-én Te Deummal és közös szentáldozással ért véget, majd a mise utáni gyűlésen az iskolában tiltakoztak a katolikus egyházat, a felekezeti iskolákat és a Mindszenty Józsefet ért támadásokkal kapcsolatban.⁴⁹

A Lánykör, azaz a KALÁSZ-szervezet

A helyi KALÁSZ-ról alapító dokumentumok nem maradtak fenn, így elképzelhető, hogy formális létrehozása nem is történt meg. 1942–1943 folyamán azonban a KALÁSZ-lányok önállóan is megjelentek a hírekben, illetve a plébániatörténeti naplóban is. 1942. március 17–19-én Holpert atya félig zártkörű lelkigyakorlatot tartott a KALÁSZ-lányoknak az iskolában. Ezen 40 felnőtt lány vett részt, amelyet Toronyi Németh István egyházmegyei AC-titkár vezetett. A lelkivezető munkáját Kiss Margit KALÁSZ-tagjelölt virággal köszönte meg.⁵⁰

1942 tavaszán „A püspöktamási és rábamolnári lánykör nagy sikerrel játszott a Kismama és Apróhírdetések c. színművet.”⁵¹ (Erre egész pontosan április 5-én került sor, és a plébános szerint ez volt a KALÁSZ-lányok első nyilvános bemutatkozása, ami ráadásul „kitűnően sikerült”.⁵²)

1942 tavaszán katekizmusversenyek zajlottak megyeszerte 40-nél több egyesület részvételével. Az erről szóló egyik tudósítás szerint május 31-én a püspöktamási lányköri tagok mutatták be nagyszámú közön-

ség előtt tudásukat, amely a komoly téli munka eredménye.⁵³ Ezen Toronyi Németh István egyházmegyei AC-titkár előtt vizgázott 22 KALÁSZ-lány a litánia után, a plébános szerint „igazán szép eredményel. A vizsga után hangulatos sörözést rendezett az egyesület az iskola udvarán.”⁵⁴

1943. február 22–27. között hat püspöktamási lány – a nevük nem maradt fenn – jelent meg a Vasváron tartott csoportvezetői tanfolyamon, farsangon pedig a lánykör tagjai színdarabban szórakoztatták Püspöktamási közönségét.⁵⁵ Húsvét két ünnepnapján a helyi KALÁSZ újra színdarabot adott elő.⁵⁶ A Szombathelyi Katolikus Tudósító májusban megjelent lapszáma szerint a községben katekizmusversenyre is sor került a lányok számára.⁵⁷ Június 6-án Pungor Imréné tanítónő vezetésével 23 KALÁSZ-tag ment Csipkerekre az espereskerületi leánynapra.⁵⁸ November 14-én pedig jelentősen bővült az addigi taglétszám: szentmise keretében vettek fel 20 tagot a KALÁSZ soraiba. A szertartást Toronyi Németh István AC-titkár celebrálta, amit délután AC-gyűlés követett az iskolában.⁵⁹

1944 tavaszán azt is olvashatjuk róluk, hogy „a Lánykör vallásos tárgyú színművet adott elő március 25-26-án a KALOT és a Szívárdisták közreműködésével nagy erkölcsi és anyagi sikerrel. A lánykör szorgalmasan készül a katekizmusversenyre, mely húsvét után lesz.”⁶⁰ (A Szívárda a 6–14 éves fiúk és lányok szervezete volt, a Jézus Szíve Szövetség gyermektagozata. Célul tűzték ki

48 SZEL Ppi. Hist. dom., 1946. február 20.

49 SZEL Ppi. Hist. dom., 1946. február 24.

50 SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. március 17–19.

51 A püspöktamási és rábamolnári lánykör ... = SZKT, 1942. június. 6. p.

52 SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. április 5.

53 A katekizmusversenyek az elmúlt hónapban ... = SZKT, 1942. június. 5. p.

54 SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. május 31.

55 Vasvárott február 23-27-ig kapott ... = SZKT, 1943. március. 6. p.

56 SZEL Ppi. Hist. dom., 1943. április 25.

57 Katekizmusversenyek. = SZKT, 1943. május. 6. p.

58 SZEL Ppi. Hist. dom., 1943. június 6.

59 SZEL Ppi. Hist. dom., 1943. november 14.

60 Püspöktamásiban a Lánykör ... = SZKT, 1944. április. 5. p.

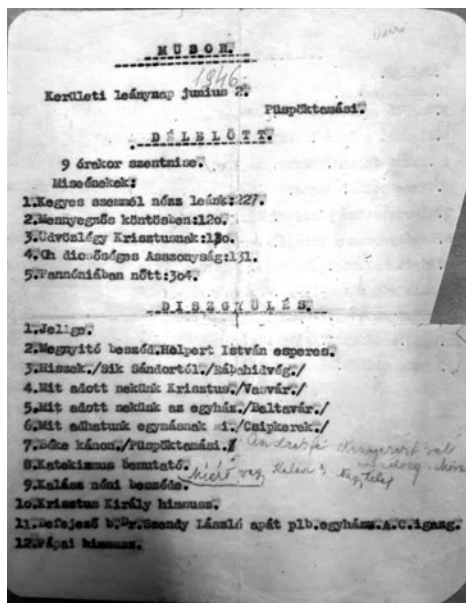
1942-ben lelkigyakorlaton részt vett KALÁSZ-lányok Toronyi Németh István egyházmegyei AC-titkárral (SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. március 17–19.)

Katekizmusverseny résztvevői Toronyi Németh Istvánnal 1942-ben (SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. május 31.)

a gyermekek valláserkölcsi és hazafias nevelését, ezen belül a családi élet megszerettetését, a tekintélytisztelőre, a munkára és a kötelességteljesítésre nevelést.⁶¹) A katekizmusverseny eredményéről azonban nem található híradás. 1945. szeptember 16-án Stettner Andrea egyházmegyei KALÁSZ-titkárnő látogatta meg a helyi szervezetet.⁶² 1946. április 7-én pedig a lányok katekizmusvizsgájáról rendelkezünk információval.⁶³

1946. június 2-án a lányok legnagyobb programja zajlott Püspöktamásiban. Az espereskerületi KALÁSZ-napon – a plébános becslése szerint – mintegy 500 lány vett részt. Délelőtt 9-kor a templomkertben felállított oltárnál Szendy László apátplébános, egyházmegyei AC-igazgató celebrált szentmisét, majd a szomszédos katolikus iskolában reggeliztek meg a résztvevők. Ezt követően díszgyűlésre került sor a templomkertben az esperesi kerület KALÁSZ-szervezeteinek aktív közreműködésével. Szavalatok, imádságok, énekek, elmélkedések hangzottak el, a püspöktamásiak Békekánont énekeltek. (A délelőtti program nyomtatásban fennmaradt a plébánia Historia domusában.) A papság a plébánián ebédelt, a KALÁSZ-tagok „bugyorból ettek ... a vezető néniket pedig a helybeli Kalász-leányok látták vendégül”. Fél 3-kor litána kezdődött, majd nyolcas sorokban vonultak a lányok a sportpályára, ahol műsoros bemutatók következtek, kevésbé emelkedett hangúak, mint a délelőtt folyamán, inkább szórakoztató jellegűek. Főleg színdarabokat adtak elő, de közös éneklés is volt. A püspöktamási lányok a Rossz feleség című darabot mutatták be. A szervező-

Az 1946-ban tartott espereskerületi leánynap délelőtti programja
(SZEL Ppi. Hist. dom., 1946. június 2.)

munka Pungorné Sütő Mária helybeli tanítónőt és KALÁSZ-vezetőt dicsérte.⁶⁴

KALOT-KALÁSZ-esküvők

A legényegylet és a lányok sajátos közös eseményei voltak azok az esküvők, amikor KALOT- és KALÁSZ-tagok keltek egybe. Ez alkalmat adott a szervezetek ünnepélyes felvonulására, az ifjú pár egyleti szinten történő felköszöntésére. A történész szerencséjére ezeket a plébános röviden dokumentálta.

1941. október 5-én még csak a KALOT működött, ezért a plébános így írt a naplóba: „Szép ünnepe volt ma a helybeli Kalot-

61 MKL Szívgyárda szócikk: <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sz%C3%ADvg%C3%A1rda.html> (Megttekintve: 2020. december 17.)

62 SZEL Ppi. Hist. dom., 1945. szeptember 16.

63 SZEL Ppi. Hist. dom., 1946. április 4–7.

64 SZEL Ppi. Hist. dom., 1946. június 2.

nak; Piri József egyesületi titkár esküdött örök hűséget Gálos Teréznek. – A legények mind kivonultak az esküvőre, az ifjú pár meghatva láthatta a tagok ünnepélyes felvonulását.”⁶⁵

1942. február 15-én már „Kalot-Kalász esküvő volt. Völler Antal és Piri Katalin buzgó egyesületi tagok esküdtek örök hűséget egymásnak. Megható volt az ifjú párnak a Kalot- és Kalász-tagok sorfala közötti díszes templomi bevonulása. Az egyesületi tagok énekeltek, a kitanító orgonált, a plébános pedig könnyekig megható beszéddel köszöntötte az első Kalot-Kalász ifjú párt.”⁶⁶

1943. november 21-én Dávid Anna rábamolnári KALÁSZ-tag esküdött örök hűséget Varga Izidor kisunyomi KALOT népfőiskolai gazdasági vezetőnek a püspöktamási Szent Tamás templomban. Az esketést a mennyasszony bátyja, P. Dávid Xavér ferences atya végezte. „Este jól sikerült Kalot-Kalász thea volt az iskolában.”⁶⁷

1944. január 6-án délután Pápai László KALOT-tag és Balázs Anna KALÁSZ-lány esküdött egymásnak örök hűséget. Az ifjú pár a két egyesület tagjainak sorfala között vonult be a templomba. A lányok Mária-szobrot, a legények feszületet ajándékoztak az ifjú házasoknak, viszonzásul bort és tortát kaptak.⁶⁸

Az utolsó ilyen esküvő 1946. május 22-én zajlott, amikor Szilassy János KALOT-tag és Piri Júlia KALÁSZ-lány esküdött egy-

másnak örök hűséget. „Mindkét egyesület tagjai kivonultak és az esküvőnél szépen énekeltek. Az esküvő után meghatva búcsúztak az ifjú pártól és kívántak nekik minden jót.”⁶⁹ (Az 1930-ban született, jó egészségnek örvendő özv. Szilassy Jánosnéól megtudtam, hogy – az áruhiány és a szegénység miatt – az idősebb testvérektől kapott jegygyűrűvel álltak az oltár elé. Juci néni mennyasszonyruhája eredetileg a nővéréé volt – amit fel kellett hajtani –, miként a cipője is – aminek az orrát pedig ki kellett tömni –, Jani bácsi vőlegényruháját pedig vajért elcserélve tudták csak beszerezni Vasváron.)

Epilógus

Ennek a gazdag kulturális életnek vetett véget a 2. világháború után következő politikai fordulat. Az egyesületeket felügyelő belügyi tárcát a kommunista párt szerezte meg, amely bizalmatlanul szemlélte az alulról szerveződött egyesületek tevékenységét, különösen azokat, amelyek vallási színezettel működtek. 1946. júliusában Rajk László kommunista belügyminiszter egy merénylet ürügyén – a szovjetek követelésére – több más vallási egyesülettel együtt betiltotta a KALOT-ot, a KALÁSZ-t, és a hónap folyamán annak minden helyi egyletét feloszlatta.⁷⁰

65 SZEL Ppi. Hist. dom., 1941. október 5.

66 SZEL Ppi. Hist. dom., 1942. február 15.

67 SZEL Ppi. Hist. dom., 1943. november 21.

68 SZEL Ppi. Hist. dom., 1944. január 6.

69 SZEL Ppi. Hist. dom., 1946. május 22.

70 Balogh, 1998. 200–201. p.